

Tatiana Grabowska

CREATIVE PARENT - CREATIVE CHILD? THE IMPORTANCE OF EDUCATIONAL ENVIRONMENTS IN THE DEVELOPMENT OF A CHILD'S CREATIVE POTENTIAL

Twórczy rodzic - twórcze dziecko? Znaczenie środowisk wychowawczych w rozwoju potencjału twórczego dziecka

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3953-4141> E-mail: tatiana-grabowska@ukw.edu.pl

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2024.34.19>

Wstęp

Współczesna edukacja nastawia się na poszukiwanie nowatorskich rozwiązań zarówno w sferze organizacyjnej i metodycznej, które skutecznie wspierałyby rozwój zdolności ucznia. Coraz częściej stosowana indywidualizacja pracy z uczniem a także próby dostosowania do jego potrzeb i możliwości elementów procesu kształcenia, mają sprzyjać samodzielności ucznia w eksplorowaniu otaczającej go rzeczywistości, zdobywaniu przez niego nowych doświadczeń i umiejętności. Aktywnemu udziałowi dziecka w życiu społecznym ma także sprzyjać zmiana celów edukacji a od strony nauczyciela oczekuje się realizacji idei wychowania do wartości¹.

Środowiska wychowawcze mocno naciskają na wszechstronny rozwój dziecka, nie bacząc na jego indywidualne potrzeby. Szkoła, i uczący w niej nauczyciele oferują coraz szersze „usługi edukacyjne”, coraz bardziej wymyślne kółka zainteresowań, szkółki doskonalące umiejętności, zajęcia dodatkowe. Dzieci wtłoczone w system „bycia najlepszym we wszystkim”, gubią swoją naturalną ciekawość świata, nie mają możliwości zastanowienia się co tak naprawdę je interesuje, narażone są na ciągłe zmęczenie. Dziecko jest ciekawe z natury, przyjmuje świat takim jaki on jest, nie potrzebuje wokół siebie osób, które będą narzucały mu rzeczywistość. Jeżeli ma szansę na samodzielne doświadczanie otaczającej go rzeczywistości, robi to z własnego wyboru, poszukuje tego co dla niego jest najlepsze. Tylko takie, samodzielne wybory, podyktowane ciekawością, będą znaczące dla rozwoju jego potencjału twórczego.

1. Ustalenia terminologiczne

Czym zatem jest rozwój? Co ma większy wpływ na rozwój potencjału twórczego dziecka, środowisko rodzinne, indywidualne predyspozycje czy też środowisko szkolne?

Każde ze środowisk z którym i w którym funkcjonuje dziecko niewątpliwie ma znaczenie. W każdym ze środowisk dziecko styka się z osobami, które mają na niego wpływ, z którymi się utożsamia, z którymi chce podejmować działania bądź też nie.

Rozwój to dążenie do osiągnięcia przez jednostkę samodzielności, niezależności, możliwości samorealizacji, szeroko pojętej autonomii. Rozwój w teoretycznych założeniach jest procesem dynamicznym, podlega nieustannym zmianom, zależy przecież nie tylko od wrodzonych zadatków, które tkwią w strukturze organizmu, czyli z tym z czym przychodzi na świat. Zależy także od wpływów i warunków jakie pochodzą z środowiska rodzinnego, w którym dziecko się wychowuje, czyli warunków domowych, sposobów pielęgnacji, relacji między członkami rodziny a także stosunku jaki przejawiają do niego. Rozwój zależy także od osób, które napotyka w toku całej swojej edukacji, sposobów, zasad jakimi pracują z dzieckiem, oczekiwań jakie

¹ E. Płóciennik., *Edukacja dla mądrości we współczesnej edukacji- propozycje rozwiązań metodycznych* [w:] J. Bonar, A. Buła (red.), *Poznać- Zrozumieć – Doświadczyć. Konstruowanie wiedzy nauczyciela wczesnej edukacji*, Kraków 2013.

wobec niego kierują. Rozwój zależy wreszcie także od samego dziecka, czyli od jego aktywności, chęci zdobywania nowych doświadczeń. Pierwszymi znaczącymi osobami dla rozwoju dziecka są jego rodzice, opiekunowie. Oni jako pierwsi pokazują dziecku świat, tłumaczą jego znaczenie, zakwestionują, odpowiadają na mnóstwo, wydawałoby się nieistotnych pytań.

2. Środowiska wychowawcze i ich znaczenie

Rodzice są pierwszymi wychowawcami dla swoich dzieci, jest to ich prawo, a jednocześnie obowiązek zapisany w Karcie Praw Rodziny (art. 5). Czytamy w nim, że „Rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, mają pierwotne, niezbywalne prawo i pierwszeństwo do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców”². Rodzina zatem jako to pierwsze środowisko pokazuje otaczający dziecko świat, wprowadza w krąg najbliższych, pokazuje zachowania pożądane społecznie a neguje, te które mogłyby zaburzać rozwój dziecka. W rodzinie dziecko nabywa poczucie bezpieczeństwa, poczucie przynależności. Specyficzną funkcją, która wpływa na ogólne samopoczucie i rozwój uczuciowy, jest zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, co wpływa niewątpliwie na wzmocnienie chęci do poznawania rzeczy nowych.

Podstawową funkcją domu rodzinnego jest „zapewnienie wszystkim domownikom, a szczególnie dzieciom poczucia bezpieczeństwa” (...) „dom rodzinny jest pierwszym dla dziecka miejscem poznawania ludzi, rzeczy, gromadzenia doświadczeń, zdobywania podstawowej wiedzy i umiejętności, przyswajania norm moralno – społecznych, określonego systemu wartości, tradycji rodzinnych”³.

Istotnym jest to, że to, jaki dziecko ma stosunek do szkoły, nauczycieli, w jaki sposób funkcjonuje w grupie rówieśników w dużym stopniu zależy od tego jakie cechy osobowości, postawy zaszczerpi w nim właśnie rodzina. Brak troskliwej opieki, a także uwagi poświęconej dziecku, może spowodować deficyty pod względem rozwoju fizycznego, społecznego i przyswajania wiedzy u dziecka. Dom rodzinny, jego członkowie odgrywają szczególną rolę w kształtowaniu postaw społecznych i moralnych dziecka.

Rodzice w procesie wychowania nie powinni zapominać o tym, że dziecko ma nie tylko obowiązki ale także i prawa. Niejednokrotnie rodzice chcąc zapewnić dziecku wszystkie dobra materialne zapominają, że oprócz nich ważne jest towarzyszenie dziecku w jego codzienności.

Rodzice powinni także towarzyszyć dziecku w jego rozwoju, stwarzać mu do tego jak najlepsze warunki, orientować się w prawach, które rządzą jego rozwojem fizycznym i psychicznym. Mają wpływ także na kształtowanie się jego osobowości, tym samym na dokonywane przez nie wybory. To jakie stosują metody wychowawcze nie pozostaje bez znaczenia dla dalszego rozwoju. Muszą mieć także świadomość, że ciągle na nowo poznają swoje dziecko, ponieważ ono się ciągle zmienia, choć podobne jest do swoich rówieśników, to różni się od nich, ponieważ realizuje swoją odmienną drogę rozwoju⁴.

To właśnie w rodzinie dziecko nabywa ważnych umiejętności, pewności siebie, zdobywa równowagę uczuciową, przeżywa pierwsze porażki, ale również wprowadzane jest w krąg kontaktów społecznych. Rodzina stanowi dla dziecka bogate źródło różnorodnych wzorców zachowań, które ujawniają się w różnych sytuacjach a przez wiele lat wpływają na koleje jego życia. Wyznacza miejsce w grupie rówieśniczej, stymuluje ambicje oraz aspiracje życiowe dziecka. Jako najważniejsze środowisko rozwijania się osobowości dziecka, to rodzina steruje procesami poznawania przez nie środowiska przyrody i kultury, rozumienia faktów i zjawisk otaczającego go świata a przede wszystkim uczy rozumienia i wartościowania norm. Wszystkie z tych

² http://www.srk.opoka.org.pl/srk/srk_pliki/karta.htm

³ J. Izdebska, *Dom rodzinny postrzegany przez dzieci*, Białystok 2006.

⁴ Por. H. Filipczuk, *Rodzice i dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Warszawa 1989; A. Róg, S. Siudzińska, *Style wychowania stosowane przez rodziców a społeczne funkcjonowanie dziecka*. [w:] J. Brągiel, P. E. Kaniok, A. Kurcz (red.), *Rodzicielstwo w kontekście wychowania i edukacji*, Opole 2013.

procesów zachodzą w okresie dzieciństwa, dzięki procesom naśladowania rodziców i opiekunów. Utożsamianie się z rodzicami ułatwia dzieciom przyswojenie norm, zasad postępowania. Sprawia to, że rodzina staje się dla niego grupą odniesienia, której opinie są dla niego ważne, oceny i zachowania uznaje za istotne. W zacieśnieniu się więzi rodzinnych pomagają obserwowane przez dziecko a prezentowane przez jej członków przejawy wzajemnej życzliwości, troski, miłości, wyrozumiałości. Gdy takich zachowań brak, lub jest ich niedosyt, może doprowadzić to do deficytów w rozwoju i funkcjonowaniu dziecka⁵.

Zatem, rodzice, opiekunowie powinni wzrastać razem ze swoimi dziećmi. Towarzysząc w eksploracji dziecięcego świata, pokazywać mu jego zawiloci, odpowiadać na kolejne, jakże ważne dla dziecka pytania, dojrzywać razem z nim. Tylko takie wspólne dorastanie pozwoli na zrozumienie dziecięcego świata, poznanie nie tylko przez dorosłego dziecka ale i samego siebie. Roli jaką pełni dorosły- rodzic, opiekun nie da się przecenić, nie ma także przepisu na dobre, właściwe wychowanie. Niestety często osoby ważne, istotne dla rozwoju dziecka, zapominają o tym, że każde dziecko jest indywidualnością o niepowtarzalnym kodzie genetycznym, że każde w inny, w specyficzny sposób zbiera doświadczenia, by móc doświadczać świata w sposób polisensoryczny. Argumentem za poznanem bezpośrednim, jest fakt, iż tylko takie poznanie daje dziecku możliwość bezpośredniego działania i osobistego zaangażowania, przyczynia się do zrozumienia przez niego samego otaczającego go świata. Tylko osobiste zaangażowanie w działanie, odkrywanie, daje dziecku satysfakcję poznania a przede wszystkim uczy odpowiedzialności za własne działania.

Wyręczający rodzice decydując za dzieci, nie pozwalają na samodzielne dokonywanie przez nie wyboru, niejednokrotnie wyręczają w najprostszych czynnościach. Swoimi *dobrymi chęciami*, doprowadzają do wycofania się przez dzieci z uczestnictwa w codziennym życiu. Takim wyręczaniem niszczą dziecięcą ciekawość, odbierają chęci na działania, poszukiwania a co najgorsze niszczą dziecięcą podmiotowość. Podmiotowość rozumianą jako poczucie przez dziecko mocy do podejmowania działania, możliwości dokonywania wyboru a także, co najważniejsze, odczuwania gotowości ponoszenia za to konsekwencji.

Niebezpiecznym zjawiskiem są też nadmierne oczekiwania jakie kierują rodzice w stosunku do dziecka. Nadopiekuńczość i nadmierne skupienie na dziecku, na jego osobie, tym co robi, tym czego potrzebuje, niestety w opinii rodziców jest zupełnie czymś innym czego potrzebują dzieci. Rodzice w geście dobrej woli, organizują za dziecko jego czas w szkole i poza nią, wybierają zajęcia dodatkowe nie bacząc na rzeczywiste zainteresowania dzieci.

Trafnym wydaje się tu być stwierdzenie, że „Uczeń przychodzi do szkoły z dwoma plecakami. W jednym ma książki i zeszyty, w drugim cały swój świat: samotność, rozwód rodziców, marzenie o sukcesie sportowym albo chorobę dziadka. Nauczyciel powinien zawsze o tych dwóch bagażach pamiętać”⁶. Tu, o tym bagażu powinien pamiętać nauczyciel, bo oprócz nauczania jego rolą jest także wspomaganie rozwoju dziecka, bycie dla niego przewodnikiem w świecie wiedzy. O ile ten pierwszy plecak jest znany dziecku, bo wspólnie z rodzicami dokonuje jego wyboru, to już ten drugi jest powodem do wielu frustracji, niechęci do całego świata. W tym też plecaku niejednokrotnie ukryte są także niespełnione ambicje rodziców, dziadków, którymi dziecko jest obciążone. Trudno w tym miejscu o rozwijanie jakiejś twórczości, zaszczepianiu pasji do jakiejś działalności, zapoznawanie z hobby, którym dziecko byłoby zainteresowane.

Często rodzice zapominają, że są dla dziecka wzorem, osobą, która jest obserwowana i naśladowana. Dzieci często nie słuchają swoich rodziców, natomiast bardzo często ich obserwują. Co wynika z takich obserwacji? Wyłania się obraz albo zapracowanych dorosłych, pochłoniętych do granic możliwości swoimi zawodowymi obowiązkami, nawet poza godzinami

⁵ B. Wojciechowska-Charlak, *Podmiotowość w wychowaniu. Podmiotowość i jej wychowawczy kontekst*. [w:] T. E. Dąbrowska, B. Wojciechowska-Charlak, *Między praktyką a teorią wychowania*, Lublin 2005.

⁶ <https://mamadu.pl/138633,kazde-dziecko-przynosi-do-szkoly-dwa-plecaki-jeden-jest-niewidzialny>

pracy czyli w domu. Rodziców zatopionych w cyfrowej przestrzeni, odizolowanych od świata zewnętrznego, pochłoniętych serfowaniem w mediach społecznościowych, załatwiających sprawy zawodowe kosztem innych członków rodziny. Nie można wymagać od dziecka postaw twórczych jeżeli w środowisku mu najbliższym- rodzinie, nie ma takich wzorów, które mógłby obserwować i naśladować.

Kolejnym środowiskiem w którym dziecko może odnaleźć wsparcie jest środowisko szkolne, a w nim postać nauczyciela. Od nauczyciela bowiem zależy zakres i jakość doświadczeń dziecka, jakie przychodzi mu doświadczać w procesie edukacji szkolnej. To nauczyciel powinien: zobaczyć i pokazać dziecku, że jest akceptowane i zrozumiane; nie dyktować własnego sposobu widzenia świata, ale dać mu szansę na własny pogląd; oferować alternatywne pomysły; umożliwiać dokonywanie własnych wyborów różnych aktywności i współuczestników, stwarzając jak najwięcej możliwości do różnorodnej aktywności, uzupełniając własną wiedzę na temat z zakresu psychologii i pedagogiki. Takie zasady wspólnego działania nauczyciela i ucznia dadzą szansę na pozytywne interakcje co w konsekwencji doprowadzi do bycia równorzędnymi podmiotami obie strony⁷.

Nauczyciel w swojej pracy nie może zapominać o tym, aby mieć szacunek do godności dziecka, wspierać podmiotową integralność dziecka, okazywać wrażliwość na jego wyjątkowość i potrzeba rozwijania dziecięcego potencjału. Istotnym jest także to, aby zachęcał dziecko do przekraczania granic własnej wiedzy i własnych możliwości. Nauczyciel powinien rozwijać w swojej pracy umiejętności niezbędne do bycia przewodnikiem, inicjatorem, kierownikiem działań swoich uczniów. Powinien promować w szkole współpracę, wolność i tolerancję⁸.

Istotnym jest to, że „jeżeli sam nauczyciel nie potrafi wykorzystać myślenia krytyczno-twórczego do rozwiązywania problemów, nie będzie umiał przygotować dzieci do życia w dynamicznie zmieniającym się świecie, w którym wymóg myślenia krytyczno-twórczego jest bezdyskusyjny”⁹. Niezbędny wydaje się być także autorytet jakim powinien się okazywać nauczyciel, który pracuje z dziećmi. Przede wszystkim autorytet moralny „...miano to nadaje się osobie nie za wiedzę, umiejętności, pozycję zawodową, ale za to, jakim jest człowiekiem: jakie posiada cechy osobowe, zachowanie, stosunek do drugiego człowieka oraz całokształt działalności wobec innych ludzi i to, jak radzi sobie w sytuacjach kryzysowych. Jego postępowanie jest godne podziwu, wartościowe, a równocześnie zmusza do refleksji i pewnych przemyśleń. Taką osobę chcemy naśladować, daje ona bowiem dobry przykład”¹⁰. Najbardziej pożądanym typem autorytetu jakim powinien wykazywać się nauczyciel podczas pracy z dziećmi powinien być autorytet wyzwalający, bowiem tylko on pobudza uczniów do samodzielnej aktywności oraz dzielenia się swoimi spostrzeżeniami¹¹. Właśnie taki rodzaj autorytetu prezentowanego przez nauczyciela pozwoli dzieciom wierzyć we własne możliwości, uaktywnić je twórczo i dodać wiary w sens tego co robią, co przełoży się na zwiększenie odpowiedzialności za własne działania. Należy pamiętać, że sam autorytet nie wystarczy, by móc twórczo zaangażować dziecko do aktywności. Niewątpliwie w proces twórczy musi być zaangażowana cała osobowość nauczyciela, wówczas uczeń będzie miał poczucie swoistego aktu poświęcenia czasu, miejsca i przestrzeni tylko dla niego.

⁷ J. Garbula-Orzechowska, *Nabywanie kompetencji podmiotowych przez dzieci w toku rozwoju społecznego*. [w:] D. Klus-Stańska (red.), *Przedszkole i szkoła dla dziecka - podmiotowość wychowanka*, Olsztyn 1996.

⁸ J. Bałachowicz, I. Adamek (red), *Kreatywność jako wymiar profesjonalizacji przyszłych nauczycieli wczesnej edukacji*, Warszawa 2017.

⁹ Tamże, s. 11-12.

¹⁰ E. Miśkowiec., *Oddziaływanie autorytetu w procesie samowychowania*, SPI-Vol 20/5, 2017, s. 256.

¹¹ A. Paszkiewicz, *Skuteczna praca wychowawcza nauczyciela z uczniami*, Warszawa 2014.

Jednym z głównych zadań leżących po stronie nauczyciela jest edukacja wspierająca rozwój poprzez „pomoc dziecku w poznawaniu i coraz lepszym rozumieniu świata i samego siebie”¹². Wówczas to, działania nauczyciela powinny być ukierunkowane na odpowiednie organizowanie, inspirowanie, stymulowanie i kierowanie aktywnością dziecka. Wszelkie podejmowane działania nauczyciela powinny uwzględniać indywidualność dziecka, jego potrzeby, uwarunkowania psychofizyczne, możliwości rozwojowe.

Nauczyciel w swojej pracy kieruje się różnymi czynnikami, wśród nich są: postawa etyczna, cechy osobowości, wiedza pedagogiczna, wiedza psychologiczna, preferowane strategie rozwiązywania konfliktów, własne doświadczenia bycia uczniem, doświadczenia z niewłaściwym zachowaniem uczniów, poziom odczuwania stresu¹³. Tym samym nie może zapominać o wspieraniu rozwoju swoich podopiecznych, którym powinien zapewnić do tego odpowiednie warunki, oczywistym jest, że nie na wszystkie ma on osobiście wpływ i realne możliwości ich zapewnienia. W tym celu nauczyciele muszą nawiązać współpracę z rodzicami, by móc tę pomoc dostosować do realnych potrzeb dziecka, ale przede wszystkim trafnie zdiagnozować ich potrzeby. „Nadrzędnym celem współpracy nauczycieli z rodzicami jest dziecko – jego wszechstronny i harmonijny rozwój, zaspokajanie potrzeb, stymulowanie trudności dydaktycznych, wychowawczych i socjalizacyjnych oraz rozwijanie indywidualnego potencjału. Znaczące jest także dostarczanie i rozszerzenie pedagogicznej wiedzy rodzicom, którzy w środowisku rodzinnym będą mogli właściwie kontynuować czy wdrażać rozwiązania przyjęte w celu optymalizowania warunków rozwoju swoich dzieci”¹⁴. Osiągnięcie tego celu wymaga od obu stron okazywania wzajemnego zaufania, życzliwości, poszanowania wzajemnych praw i obowiązków podejmowanych w stosunku do dziecka/ucznia. Potrzebne jest także budowanie relacji, takich które pomogą nauczycielowi na zdobycie niezbędnych informacji o dziecku.

Niewątpliwie bez współpracy obu podmiotów na rzecz wsparcia rozwoju dziecka nie będzie mowy o prawidłowym jego rozwoju, o wykazywaniu przez niego twórczych postaw, o angażowaniu go w ekspolorowanie świata. Nie bez znaczenia jest także odpowiedzialne podejście do tematu organizowania dla dziecka/ucznia dodatkowych zajęć w celu wsparcia jego rozwoju, wskazania mu kierunku rozwoju różnych zainteresowań, które być może przejdą w rozwijanie życiowego hobby. Zainteresowania to „rodzaj ustosunkowania się jednostki lub grupy do przedmiotów, zjawisk bądź innych osób przejawiający się w dążeniu do ich poznawania”. Jest to „względnie trwała skłonność do szukania wiadomości i pogłębiania wiedzy w określonej dziedzinie”¹⁵.

Należy pamiętać, iż zainteresowania powstają i kształtują się w relacjach ze światem zewnętrznym¹⁶, zatem niezbędne będzie tworzenie odpowiednich okazji do zdobywania doświadczeń w najbliższym otoczeniu dziecka. Rozwój zainteresowań będzie także zależeć w głównej mierze od środowiska, w którym dziecko przebywa, od zainteresowań członków rodziny i bliskich oraz od poziomu rozwoju dziecka. Zatem zainteresowania są nieodłącznym czynnikiem rozwojowym w życiu każdego człowieka. Każde, nawet najmniejsze zamiłowanie zaspokaja jakąś potrzebę, mogą przyczynić się do zdobywania umiejętności pokonywania trudności w życiu codziennym, wspierają rozwój na kolejnych etapach edukacyjnych. Rodzice oraz nauczyciele powinni przy wyborze form pozalekcyjnych, wspierających rozwój dziecka brać pod uwagę jego zainteresowania i możliwości rozwojowe. Kierować się dobrze pojętym interesem

¹² W. Puślecki, *Wspieranie rozwoju dzieci w procesie wczesnej edukacji*, Wrocław 2008, s. 83.

¹³ J. Pyżalski, *Nauczyciele-uczniowie. Dwa spojrzenia na dyscyplinę w klasie*, Kraków 2007, s. 85.

¹⁴ A. Kwatera, J. M. Łukasik, S. Kowal, *Odpowiedzialność wspólnotowość współpraca w szkole. Nauczyciele i rodzice*, Kraków 2018, s. 157.

¹⁵ B. Kaczorowski (red.), *Encyklopedia popularna PWN*, Warszawa 2006, s. 1016.

¹⁶ R. Kotlarz, *Środowisko rodzinne jako inspirator tworzenia zainteresowań ogólnych u dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Warszawa 2003.

dziecka, jego wcześniejszymi zainteresowaniami, pasjami, lub dać mu możliwość samodzielnego wyboru spośród ofert przygotowanych przez szkołę bądź inne instytucje edukacyjne.

Zajęcia pozalekcyjne przynoszą korzyści w rozwijaniu zainteresowań sztuką, techniką, nauką, życiem społecznym, a także w pogłębianiu wiedzy¹⁷. Zajęcia dodatkowe tworzy się zazwyczaj na podstawie zainteresowań i zamiłowań uczniów. Proponowanymi rodzajami takich zajęć są: plastyczno-ceramiczne; sportowe i rekreacyjne; rytmiczno-muzyczne; językowe; warsztaty teatralne¹⁸. Każde z wyżej wymienionych form zajęć spełnia inne funkcje, ale można sprowadzić je do bardziej ogólnych i wówczas odgrywają one znaczenie w : rozwoju samodzielności i aktywności uczniów, co przekłada się na większe ich zaangażowanie w życiu społecznym; odgrywają one znaczenie w spędzaniu czasu wolnego w sposób kulturalny; rozwój zainteresowań w różnorodnych dziedzinach kultury, sztuki, nauki, techniki, sportu, wychowania fizycznego, przyczynia się do podnoszenia świadomości politycznej oraz rozwijanie ogólnego wykształcenia; uczestnictwo w zajęciach dodatkowych ma znaczenie przy wykrywaniu oraz doskonaleniu indywidualnych talentów, uzdolnień twórczych; zajęcia dodatkowe to, tworzenie rozrywek, które prowadzą do czerpania przez dziecko radości z życia codziennego, a ponadto wzmacniają ich zdrowie¹⁹. Podczas zajęć dodatkowych nauczyciel stara się zazwyczaj znaleźć jak najbardziej atrakcyjne formy aktywności. Warsztaty takie mogą odbywać się na terenie szkoły lub poza nią. Ważne jest by zapewnić dzieciom opiekę, którą sprawują najczęściej nauczyciele lub odpowiednio wykwalifikowana kadra instruktorska²⁰. W tym momencie wsparcie refleksyjnego nauczyciela jest nie do przecenienia, wsparcie dla rodziców dziecka, którzy wysyłają dziecko na zajęcia dodatkowe chcąc je rozwijać, a także dla samego dziecka, które będzie uczestniczyło w różnych formach zajęć dodatkowych pod czujnym okiem nauczyciela.

Istotnym jest aby rodzice, którzy zapiszą swoje dziecko na zajęcia dodatkowe nie oczekiwali od razu sukcesów, które ma odnosić ich dziecko w dyscyplinie jaką będzie uprawiało w czasie wolnym. Świadomi rodzice będą wspierać dziecko w wysiłkach jakie dziecko włoży na danyh zajęciach, a gdy własnym przykładem będą dawali świadectwo zaangażowania i dążenia do celu, bez względu na osiągnięte wyniki, dziecko poczuje się bardziej pewne tego co robi. Dlatego tak ważne jest duchowe wsparcie dorosłych dla dziecka, by to wsparcie dziecko odczuwało, miało jego świadomość, wówczas uczestniczenie w zajęciach dodatkowych da dziecku powody do radości, zwiększy jego zaangażowanie. Realne i rzeczywiste wsparcie dziecka przez dorosłych może przełożyć się na chęć pogłębiania dziedziny w którą dziecko/uczeń się zaangażuje.

3. Założenia metodologiczne

W celu przeanalizowania jakie oddziaływanie na rozwój dziecka ma uczestniczenie w zajęciach dodatkowych a także działaniom jakie podejmują rodzice i nauczyciele w kierunku wspierania rozwoju dziecka podjęto badania w tych właśnie obszarach. Celem głównych tych badań było poznanie i ukazanie obszarów zainteresowań uczniów uczęszczających na zajęcia dodatkowe a także przeanalizowanie rodzajów działań jakie podejmują osoby znaczące dla dzieci w celu rozwijania potencjału twórczego dziecka. W toku podjętych badań dążono do udzielenia odpowiedzi na problemy (pytania) badawcze:

Czy, a jeśli tak, to jakie znaczenie ma uczestniczenie ucznia w zajęciach dodatkowych w zakresie sfer rozwoju (poznawczego, społeczno-moralnego, fizycznego, emocjonalnego)?

Jakie działania podejmują rodzice w celu wspierania rozwoju swoich dzieci?

¹⁷ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007.

¹⁸ J. Ożdźński, *Wybrane zagadnienia z metodyki rekreacji ruchowej*, [w:] I. Kiełbasiewicz-Drozdowska, [w:] Siwiński (red.), *Teoria i metodyka rekreacji*, Poznań 2001.

¹⁹ A. Panek, *Zajęcia pozalekcyjne w reformowanej szkole – oczekiwania, a rzeczywistość*, Kraków 2002.

²⁰ E. Jatulewicz, *Zagospodarowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży*, „Dyrektor Szkoły”. 2008/4/20-22

Jakie działania podejmują nauczyciele w celu wspierania rozwoju swoich uczniów?

Badania przeprowadzono w strategii ilościowej, posłużono się metodą sondażu diagnostycznego z odpowiednio do tego skonstruowanymi kwestionariuszami ankiet dla nauczycieli i rodziców. W badaniach łącznie wzięło udział 120 osób, w tym 60 nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej i 60 rodziców dzieci z klas III na terenie województwa Kujawsko-pomorskiego. Respondenci otrzymali kwestionariusze ankiet na zebraniach z rodzicami oraz podczas „drzwi otwartych” w szkołach podstawowych. Populacja nauczycieli była nieco zróżnicowana, w badaniach wzięło udział 45 kobiet, oraz 15 mężczyzn. Natomiast grupa rodziców biorących udział w badaniach to 55 kobiet i zaledwie 5 mężczyzn. Obie grupy respondentów z dużym zaangażowaniem i chęcią pomocy w zbieraniu danych przystąpiła do badania.

4. Analiza i wnioski z badań

Na wstępie przeprowadzanych badań odnotowano, iż 80% rodziców zapisuje swoje dzieci na zajęcia dodatkowe jakie oferuje szkoła do której uczęszczają ich dzieci, 20% respondentów nie widziało takiej potrzeby. W grupie nauczycieli odnotowano, iż widzą oni potrzebę uczestniczenia wielu uczniów choćby na zajęciach wyrównawczych, które mogłyby zniwelować ewentualne braki, jakie dzieci przejawiają. W zakresie wspierania poznawczej sfery rozwoju w wyniku uczęszczania na zajęcia dodatkowe zarówno nauczyciele jak i rodzice w znakomitej większości zauważyli znaczące postępy dzieci (ponad 98%), zaledwie 2% rodziców takich zmian nie dostrzegło. Rodzice wskazywali na liczne zmiany w zakresie zwiększonej ciekawości poznawczej, chęci eksplorowania otoczenia, stawianiu większej ilości pytań, przejawianej chęci eksperymentowania czy choćby poszukiwania różnych form ekspresji twórczej. Nauczyciele w sferze poznawczej wskazywali na znacznie zwiększoną ciekawość świata jaką wykazują uczniowie po każdych zajęciach dodatkowych, zwrócili uwagę na jakość stawianych przez dzieci pytań. W zakresie wspierania rozwoju społeczno-moralnego obie grupy respondentów także odnotowały znaczną różnicę po uczęszczaniu dzieci na zajęcia. Rodzice (89%) zwrócili uwagę, iż dzieci chętniej podejmują chęć współpracy z innymi, podejmuje i inicjuje relacje z rówieśnikami w stopniu większym niż przed uczestniczeniem w zajęciach dodatkowych. To co nie umknęło ich uwadze, to to, że ich dzieci stały się bardziej empatyczne, (100%) świadome swoich praw, a także i obowiązków jako ucznia i członka społeczności klasy i szkoły. Respondenci z grupy nauczycieli (90%) wskazali, że w największym stopniu rozwój społeczno-moralny po uczestniczeniu ich uczniów w zajęciach dodatkowych, został wsparty w zakresie podniesienia umiejętności pracy i współpracy w grupie, co dodatkowo odnotowali podczas pracy z uczniami na zajęciach. W zakresie wsparcia rozwoju w sferze rozwoju fizycznego w opinii rodziców (68%) ich dzieci w większym niż dotychczas stopniu wykazują zainteresowanie uczestnictwem w aktywnościach fizycznych, stały się bardziej samodzielne w zakresie zabaw ruchowych i samodzielnego organizowania sobie czasu wolnego w formie aktywności sportowych. Nauczyciele (75%) natomiast odnotowali poprawę w zakresie motoryki małej i dużej u swoich uczniów, a także poprawę w zakresie utrzymywania prawidłowej postawy ciała podczas zajęć ruchowych i po ich zakończeniu. Nauczyciele (60%) dostrzegli także, że ich uczniowie są bardziej samodzielni, chętni do podejmowania działań, przestrzegają wcześniej zawartych umów w grach zespołowych. W zakresie sfery rozwoju emocjonalnego 88,00% rodziców potwierdza oddziaływanie rozwoju zainteresowań na rozwój emocjonalny ich dziecka, natomiast 12,00% twierdzi, iż takie działania nie ma znaczenia w rozwoju emocjonalnym ich pociechy. Ankietowani zauważyli, że ich dzieci stały się pewniejsze siebie, wykazują się większą cierpliwością, potrafią nazwać emocje jakich doświadczają. W grupie nauczycieli aż 96,00% respondentów zauważyło rozwój ucznia w obszarze emocjonalnym poprzez rozwój zainteresowań, natomiast pozostałe 4,00% takiego wpływu już nie zauważa. Nauczyciele zwrócili uwagę na to, iż ich uczniowie potrafią w większym stopniu dostrzec i nazwać uczucia i emocje innych, okazać im szacunek. Ciekawym poznawczo pozostał jeszcze fakt, kto i z jakich

popudek wybiera zajęcia dodatkowe dla dzieci/uczniów. Zapytani o to rodzice dzieci wskazali, iż to oni niejednokrotnie dokonują takiego wyboru za dzieci (35%), same dzieci (60%), nauczyciel i rówieśnicy (5%). Grupa nauczycieli dokonała innego wskazania, które pokazuje, że najczęściej wyboru za dzieci dokonują rodzice (75%), natomiast w pozostałych przypadkach (15%) dzieci zapisują się na zajęcia dodatkowe i czynią to pod wpływem sugestii ze strony rówieśników. Kolejnym ciekawym poznawczo aspektem podjętych badań było przeanalizowanie odpowiedzi obu grup respondentów pod kątem działań jakich dokonują w celu wspierania rozwoju, potencjału twórczego dzieci/uczniów. Zdecydowana większość rodziców uważa, że działaniami mające znaczenie na prawidłowy rozwój dziecka jest zapewnienie mu dużej ilości ruchu (99,11%), rozwijanie pasji i zainteresowań zgodnych ze zdolnościami dziecka (98,18%), przyzwyczajenie do odpowiedniego ubierania się (90,91%), odpowiadanie na pytania dziecka (90,91%), przekazywanie zasad postępowania w społeczeństwie (90,91%). Duża liczba rodziców stwierdza, że ważne jest także zainteresowanie dziecka uczeniem się (90,00%), akceptowanie rysowania, kreślenia, malowania przez dziecko (89,09%), korygowanie postaw ciała (89,09%), rozwiązywanie problemów wspólnie z dzieckiem (88,18%). Zdecydowana większość rodziców codziennie zapewnia dziecku możliwości odpoczynku (80,91%), odpowiada na pytania dziecka (89,09%), akceptuje samodzielność dziecka (88,18%), używa zwrotów grzecznościowych przy dziecku (84,55%), stosuje pochwały, motywuje dziecko (77,27%). Najwięcej rodziców kilka razy w tygodniu przygotowuje zdrowe posiłki (60,91%), starają się zainteresować dziecko uczeniem się (58,18%). Natomiast większość rodziców raz w tygodniu słucha muzyki i tańczy wspólnie z dzieckiem (42,73%), obserwuje zjawiska przyrody (40,91%), wzbudza zainteresowanie matematyką (43,64%). Raz w miesiącu 38,18% ankietowanych wykonuje badania lekarskie. W grupie respondentów nauczycieli, badani uważają, że działania, które mają znaczenie na prawidłowy rozwój dziecka to przekazywanie określonego zasobu wiedzy (98,89%), rozwijanie pasji i zainteresowań (97,78%), używanie zwrotów grzecznościowych przy dziecku (97,78%), zapewnianie bezpieczeństwa dziecku (96,67%), czytanie literatury na temat rozwoju dziecka (96,67%) i słuchanie muzyki i tańczenie w grupie (96,67%). Nieco mniej nauczycieli stwierdza, że ważne jest także akceptowanie aktywności fizycznej, ruchu (95,56%), stosowanie pochwał i motywowanie dziecka (93,33%), danie możliwości na układanie puzzli, granie w gry planszowe (93,33%). Wszyscy nauczyciele wykonują codziennie takie działania jak: sprawowanie opieki nad dzieckiem, zapewnienie bezpieczeństwa dziecku, rozwijanie pasji i zainteresowań zgodnych ze zdolnościami dziecka, akceptowanie samodzielności dziecka, używanie zwrotów grzecznościowych przy dziecku, słuchanie muzyki i tańczenie w grupie, akceptowanie rysowania, kreślenia, malowania przez dziecko, korygowanie postaw ciała np. przy stole, pokazywanie właściwych zachowań wobec innych, rozwiązywanie problemów wspólnie z dzieckiem, akceptowanie aktywności fizycznej, ruchu, przekazywanie określonego zasobu wiedzy, kształtowanie przynależności do grupy. Blisko połowa nauczycieli raz w miesiącu uczestniczy w kursach, szkoleniach (44,44%), czytanie literatury na temat rozwoju dzieci (53,33%).

5. Rekomendacje dla praktyki

Przedmiotem rozważań badawczych była próba odnalezienia znaczenia uczestniczenia dzieci w zajęciach dodatkowych w celu rozwijania ich zainteresowań oraz działań jakie w tym celu podejmują znaczący dorośli aby rozwinać potencjał twórczy dzieci. Podjęta próba diagnozy uwidoczniła wiele obszarów wspólnych dla podejmowanych przez dzieci działań na polu rozwijania swoich zainteresowań a zmianami w poszczególnych sferach ich rozwoju, jakie dostrzegli u nich znaczący dorośli. Analiza materiału badawczego pozwala na jednoznaczne odnotowanie pozytywnego znaczenia jakie dla rozwoju dzieci ma ich czynne uczestnictwo w oferowanych przez szkołę zajęciach dodatkowych. Dzięki zajęciom dodatkowym uczniowie między innymi rozwijają swoje pasje, odnoszą pozytywne efekty w sferze rozwoju fizycznego,

intelektualnego, poznawczego, społeczno-moralnego czy emocjonalnego, oprócz tego doskonałą swoją pamięć oraz uczą się samodyscypliny. Znaczący dorośli podkreślali dobroczynny wpływ uczestnictwa dzieci/uczniów na wszystkie sfery rozwoju dziecka, podkreślając fakt, iż przekłada się to także na pozaszkolne funkcjonowanie dziecka. Obie grupy respondentów dostrzegają wszelkich starań, by także podnosić swoje umiejętności wychowawcze, dydaktyczne, tak by móc rozwój dziecka/ucznia wspierać we wszystkich jego sferach. Dyskusyjnym obszarem jaki uwidoczniły zebrane wyniki badań pozostaje kwestia wsparcia samodzielnie dokonywanych wyborów dzieci w kwestii rodzaju zajęć dodatkowych, ich częstotliwości czy miejsca w którym będą się one odbywały. Tak, by miały większe poczucie sprawstwa, doświadczenia własnej podmiotowości. Podmiotowość rozumianą jako nieustanną chęć doświadczania samego siebie, uznania dziecięcej mocy sprawczej, dania mu prawa do samodzielnego dokonywania wyboru, ale także do gotowości ponoszenia konsekwencji podjętego wyboru. Jeżeli dziecko ma poczucie podmiotowości, jest pewne swoich praw a co za tym idzie obowiązków, ma prawo do odmowy, decydowania za siebie, jest świadome tego co go interesuje, tego co chce robić i czego chce się uczyć. Tylko świadomy uczestnik edukacji będzie wówczas odczuwał radość zdobywanych przez siebie umiejętności. Podmioty współuczestniczące w poznawaniu przez dziecko najbliższego otoczenia, świata zewnętrznego mają za zadanie nie tylko delegować kolejne zadania do wykonania, czy spełnianie ich oczekiwań, ale przede wszystkim współuczestniczyć i wspierać dziecko w tym wysiłku. Zarówno rodzice, jako ci pierwsi nauczyciele, a także nauczyciele na kolejnych etapach rozwoju, powinni spełniać szczególną rolę towarzyszy, inspiratorów, obserwatorów dziecięcego rozwoju. Rozpoczęcie pracy z dzieckiem powinno być otwarciem na jego podmiotowość, indywidualność, naturalną chęć zdobywania coraz to nowych doświadczeń.

Streszczenie:

Środowiska wychowawcze mocno naciskają na wszechstronny rozwój dziecka, nie bacząc na jego indywidualne potrzeby. Szkoła, i uczący w niej nauczyciele oferują coraz szersze "usługi edukacyjne", coraz bardziej wymyślne kółka zainteresowań, szkółki doskonalące umiejętności, zajęcia dodatkowe. Dzieci wtłoczone w system „bycia najlepszym we wszystkim”, gubią swoją naturalną ciekawość świata, nie mają możliwości zastanowienia się co tak naprawdę je interesuje, narażone są na ciągłe zmęczenie. Rodzice są pierwszymi wychowawcami dla swoich dzieci, jest to ich prawo, a jednocześnie obowiązek wychowania. Rodzice w procesie wychowania nie powinni zapominać o tym, że dziecko ma nie tylko obowiązki ale także i prawa. Niejednokrotnie rodzice chcąc zapewnić dziecku wszystkie dobra materialne zapominają, że oprócz nich ważne jest towarzyszenie dziecku w jego codzienności.

Słowa kluczowe: dziecko, rodzic, nauczyciel, rozwój, środowiska wychowawcze

Summary:

Creative parent - creative child? The importance of educational environments in the development of a child's creative potential

Educational environments heavily emphasize the well-rounded development of a child, often disregarding their individual needs. Schools and their teachers increasingly offer a wide range of "educational services", including elaborate interest-based clubs, skill-enhancement programs, and extracurricular activities. Children immersed in the pressure of "being the best at everything" often lose their natural curiosity about the world and are denied the opportunity to reflect on their true interests, leading to constant exhaustion. Parents are the primary caregivers and educators for their children, with the right and responsibility to raise them. In the process of upbringing, parents should not forget that a child has not only obligations but also rights. Often, in their desire to provide their children with material comforts, parents overlook the importance of being present in their everyday lives.

Keywords: child, parent, teacher, development, educational environments

Bibliografia:

1. Bałachowicz J., Adamek I. (red), *Kreatywność jako wymiar profesjonalizacji przyszłych nauczycieli wczesnej edukacji*, Warszawa 2017.
2. Filipczuk H., *Rodzice i dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Warszawa 1989.
3. Garbula-Orzechowska J., *Nabywanie kompetencji podmiotowych przez dzieci w toku rozwoju społecznego*. [w:] D. Klus-Stańska (red.), *Przedszkole i szkoła dla dziecka - podmiotowość wychowanka*, Olsztyn 1996.
4. Izdebska J., *Dom rodzinny postrzegany przez dzieci*, Białystok 2006.
5. Kaczorowski B. (red.), *Encyklopedia popularna PWN*, Warszawa 2006.
6. Kotlarz R., *Środowisko rodzinne jako inspirator tworzenia zainteresowań ogólnych u dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Warszawa 2003.
7. Kwatera A., Łukasik J. M., Kowal S., *Odpowiedzialność wspólnotowość współpraca w szkole. Nauczyciele i rodzice*, Kraków 2018.
8. Miśkowiec E., *Oddziaływanie autorytetu w procesie samowychowania*, SPI-Vol 20/5, 2017.
9. Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007.
10. Oździński J., *Wybrane zagadnienia z metodyki rekreacji ruchowej*, [w:] I. Kielbasiewicz-Drozdowska, W. Siwiński (red.), *Teoria i metodyka rekreacji*, Poznań 2001.
11. Panek A., *Zajęcia pozalekcyjne w reformowanej szkole – oczekiwania, a rzeczywistość*, Kraków 2002.
12. Paszkiewicz A., *Skuteczna praca wychowawcza nauczyciela z uczniami*, Warszawa 2014.
13. Płóciennik E., *Edukacja dla mądrości we współczesnej edukacji- propozycje rozwiązań metodycznych* [w] J. Bonar, A. Buła (red.), *Poznać- Zrozumieć – Doświadczyć. Konstruowanie wiedzy nauczyciela wczesnej edukacji*, Kraków 2013.
14. Pyżalski J., *Nauczyciele-uczniowie. Dwa spojrzenia na dyscyplinę w klasie*, Kraków 2007.
15. Szuman S., *Studia nad rozwojem psychicznym dziecka. Dzieła wybrane. Wybór i opracowanie*, T.1. M. Przetacznikowa, G. Makiełło-Jarża, Warszawa 1985.
16. Róg A., Siudzińska S., *Style wychowania stosowane przez rodziców a społeczne funkcjonowanie dziecka*, [w:] J. Brągiel, P. E. Kaniok, A. Kurcz (red.), *Rodzicielstwo w kontekście wychowania i edukacji*, Opole 2013.
17. Wojciechowska-Charlak B., *Podmiotowość w wychowaniu. Podmiotowość i jej wychowawczy kontekst*. [w:] T. E. Dąbrowska, B. Wojciechowska-Charlak, *Między praktyką a teorią wychowania*, Lublin 2005.

Czasopisma:

Jatulewicz E., *Zagospodarowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży*, „Dyrektor Szkoły”. 2008/4/20-22

Netografia:

<https://mamadu.pl/138633,kazde-dziecko-przynosi-do-szkoly-dwa-plecaki-jeden-jest-niewidzialny>